

มโนทัศน์เกี่ยวกับภาษาและความหลากหลายของภาษา

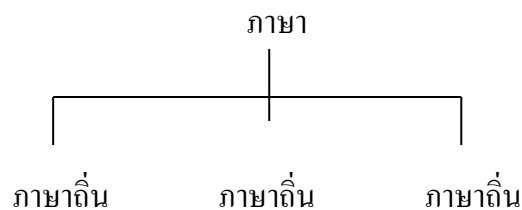
ภาษาเป็นสมบัติของมนุษย์ เป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้สื่อสารกัน มนุษย์ทุกสังคมมีภาษาเฉพาะตน เช่นเดียวกับมีวัฒนธรรมเฉพาะของตน

เมื่อนึกถึงภาษา เรามักนึกถึงเจ้าของภาษา ชุมชนที่ประกอบด้วยคนที่พูดภาษาเดียวกัน เรียกว่า ชุมชนภาษา ประเทศแต่ละประเทศถือเป็น 1 ชุมชนภาษา ภาษาอาจพูดในชุมชนที่เล็กกว่าประเทศก็ได้ เช่น จังหวัด อำเภอ ตำบล หรือ หมู่บ้าน ก็ถือว่าเป็นชุมชนภาษาด้วย

ชุมชนภาษาอาจเป็นชุมชนภาษาเดียวหรือชุมชนหลายภาษาก็ได้

นักภาษาศาสตร์มีวิธีตัดสินว่าระบบ 2 ระบบเป็นภาษาเดียวกันโดยใช้เกณฑ์ที่ว่า ถ้ามีความเข้าใจซึ่งกันและกันสูงมากระหว่าง 2 ระบบ และมีความคล้ายคลึงกันที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นระบบ ไม่ใช่เพราะความบังเอิญคล้ายกัน ก็น่าจะเชื่อถือได้ว่าเป็นภาษาเดียวกัน เช่น ภาษาไทยในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงแม้มีความแตกต่างกัน ก็ล้วนแต่เป็นภาษาเดียวกันเพราะผู้พูดเหล่านี้มีความเข้าใจซึ่งกันและกันค่อนข้างสูง

ภาษากับภาษาถิ่น

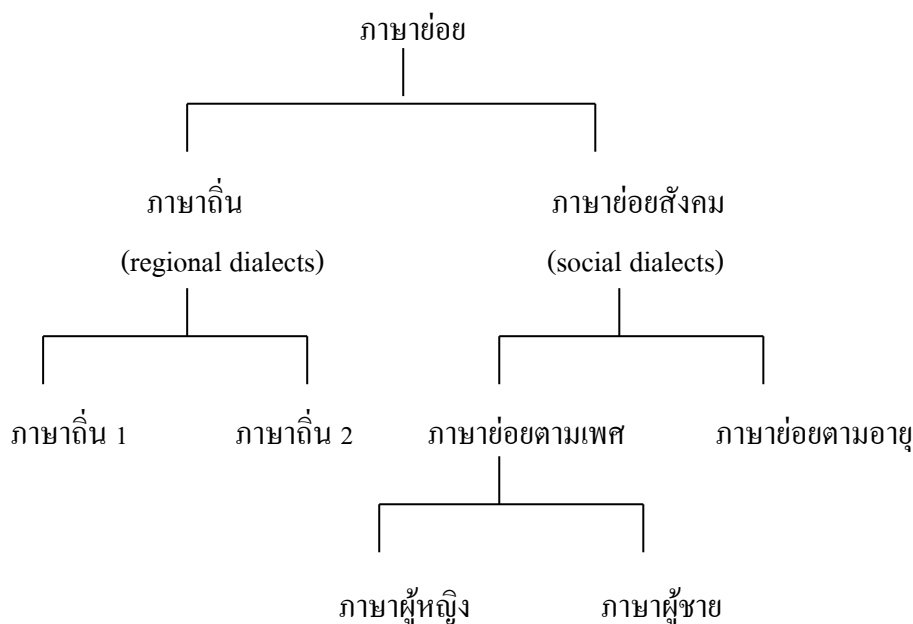
แสดงมโนทัศน์ทั่วไปว่า ภาษาเป็นหน่วยที่สูงกว่า หรือกว้างกว่า ภาษาถิ่น หรือกล่าวได้ว่า ภาษาถิ่นเป็นสมาชิกภายใต้ภาษา

ภาษาย่อย

มโนทัศน์ ภาษาย่อย เหมือนกับ ภาษาถิ่น คือเป็นสมาชิกของภาษาเดียวกัน มาจากคำว่า dialect ซึ่งมี 2 ความหมาย ความหมายที่หนึ่งคือหมายถึงภาษาย่อย ซึ่งก็คือภาษาใดก็ตามที่ต่างจากภาษาด้วยปัจจัยทางสังคมของผู้พูด ภาษาเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกันเป็นระบบมากจนไม่ใช่คนละภาษา เช่น ภาษาเด็ก ภาษาผู้ใหญ่ ภาษาผู้หญิง ภาษาของผู้ชาย

คำว่า ภาษาย่อย มักใช้ในความหมายที่รวม ภาษาถิ่นเข้าไปด้วย จึงมีผู้แยกความแตกต่างให้ชัด โดยเรียกภาษาย่อยอื่นๆ ที่ไม่ใช่ภาษาถิ่นว่า ภาษาย่อยสังคม (social dialect) และในภาษาอังกฤษถ้าต้องการกล่าวเฉพาะเจาะจงถึงภาษาถิ่นจริงๆ เรามักใช้คำว่า regional dialects หรือ geographical dialect ดังแสดงในแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิภาษา ภาษาย่อย และภาษาถิ่น

วิธภาษา

คำว่า วิธภาษา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า language variety หรือ variety of language เป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก อาจใช้ในความหมายว่า ภาษาชนิดหนึ่งซึ่งมีลักษณะต่างจากชนิดอื่นๆ เช่น ภาษาไทย ภาษาญี่ปุ่น ภาษาเด็ก ภาษาเชียงใหม่ ภาษากฎหมาย เป็นต้น

วิธภาษา แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ

ประเภทที่หนึ่งคือ วิธภาษาที่แตกต่างกันโดยลักษณะทางสังคมของผู้พูด เช่น เพศ อายุ ถิ่นที่อยู่ ชั้นทางสังคม เป็นต้น เรียกว่า **วิธภาษาสังคม** วิธภาษาในมิตินี้ก็คือ ภาษาย่อย ที่กล่าวมาแล้ว

วิธภาษาประเภทที่ 2 คือ วิธภาษาที่แตกต่างกันโดยสถานการณ์การใช้หรือหน้าที่ เช่น วิธภาษาข่าว ซึ่งมีหน้าที่เสนอข่าว วิธภาษากฎหมาย ใช้ในการเขียนกฎหมาย และวิธภาษาโฆษณา ซึ่งมีหน้าที่เฉพาะคือใช้ในการโฆษณา เป็นต้น วิธภาษาประเภทที่ 2 นี้รวมเรียกว่า **วิธภาษาหน้าที่** ซึ่งบางคนนิยมเรียกว่า “**ทำเนียบภาษา**”

ภาษามาตรฐาน

คำว่า ภาษามาตรฐาน คือวิธภาษาที่ได้รับการยอมรับในสังคมว่า ถูกต้อง และเป็นตัวแทนของภาษาและวิธภาษาทั้งหลายในสังคมนั้นๆ ภาษามาตรฐานมักกลายเป็นสมบัติของชาติ ใช้สื่อสารกันระหว่างเขตต่างๆ ในสังคม มักมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน และใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารในวงราชการ สถาบันสำคัญในสังคม ในโรงเรียน และในสถานการณ์ที่เป็นทางการ

การใช้ภาษามาตรฐานจะทำให้ผู้ใช้มี **ศักดิ์ศรี** (prestige) และบางครั้งทำให้กลายเป็นผู้ที่อภิสิทธิ์เหนือผู้ที่ไม่ได้ใช้ หรือผู้ใช้วิธภาษาอื่นๆ

ความจริงแล้วภาษามาตรฐานก็คือ วิธภาษาที่พัฒนามาจากภาษาย่อยภาษาหนึ่ง ซึ่งเป็นเป็นภาษาย่อยที่ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นมาตรฐาน โดยลักษณะทางภาษาแล้ว เราไม่อาจถือว่า ภาษามาตรฐานดีกว่า เหนือกว่า หรือไพเราะกว่าภาษาย่อยอื่นๆ เลย การได้รับยกย่องว่าดีกว่า ไพเราะกว่า

ก็เพราะสังคมเป็นตัวกำหนด ทั้งนี้เพราะภาษามาตรฐานมักใช้โดยบุคคลชั้นสูง ชำนาญ และใช้ในโอกาสสำคัญ

ภาษามาตรฐานมักได้รับการยกย่องให้เป็นภาษาประจำชาติ และกลายเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคีของคนในชาติ ภาษามาตรฐานจึงผูกพันกับการเมืองในชาติและความรู้สึกชาตินิยมด้วย

วจนลีลา

วจนลีลา หมายถึง รูปแบบหรือลักษณะของวิธภาษาที่แตกต่างกันตามสถานการณ์การใช้ภาษา

คนส่วนใหญ่จำแนกวจนลีลาออกเป็น 2 ระดับหรือ 2 ประเภท ได้แก่ วจนลีลาเป็นทางการ (ระดับสูง) และวจนลีลาไม่เป็นทางการ (ระดับต่ำ)

วจนลีลาที่ต่างกันเกิดจากการใช้รูปภาษาให้ต่างกันตามสถานการณ์ สถานการณ์ หมายถึง สภาวะที่เกิดจากปัจจัย 4 ประการรวมกัน ได้แก่ กาลเทศะ เรื่องที่พูด ความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง และทัศนคติของผู้พูด

มาร์ติน โจส (Martin Joos) เขาวิเคราะห์ให้เห็นความแตกต่างของวจนลีลา 5 ระดับ ในภาษาอังกฤษเรียงลำดับจากที่เป็นทางการมากที่สุด ไปหาที่เป็นทางการน้อยที่สุด ดังนี้

1. Frozen style วจนลีลาตายตัว
2. Formal style วจนลีลาเป็นทางการ
3. Consultative style วจนลีลาหารือ
4. Casual style วจนลีลาเป็นกันเอง
5. Intimate style วจนลีลาสนิทสนม

วจนลีลาทั้ง 5 แบบนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับภาษาไทยได้ โดยกำหนดการใช้ตามสถานการณ์ได้

1. Frozen style วจนลีลาตายตัว คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้พูดกับหรือพูดถึงบุคคลที่เป็นที่เคารพสักการะสูงสุด เช่น พระมหากษัตริย์ และใช้ในกาลเทศะที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในพิธีทางศาสนา หรือที่เป็นพิธีการมากๆ ในศาล ในที่ประชุมรัฐสภา เป็นต้น ลักษณะของภาษามีความเด่นตรงความอลังการ ความซับซ้อน และความเป็ภาษาเก่าแก่ที่ใช้มาเป็นเวลานานในสังคม

2. Formal style วจนลีลาเป็นทางการ คือ รูปแบบของภาษาที่ใช้ในโอกาสสำคัญใช้พูดกับบุคคลที่สูงกว่า และใช้พูดเรื่องสำคัญ ซึ่งผู้พูดมีความเอาจริงเอาจัง เช่น การเขียนบทความวิชาการ การกล่าวสุนทรพจน์ การบันทึกรายงานการประชุม การเขียนจดหมายราชการ ลักษณะของภาษาในวจนลีลานี้ไม่อลังการและตายตัวเท่าวจนลีลาตายตัว แต่ก็มิมีรูปแบบที่ซับซ้อนและสมบูรณ์ตามกฎไวยากรณ์ของภาษาไทย

3. Consultative style วจนลีลาหารือ คือรูปแบบของภาษาที่ใช้ในการติดต่อธุรกิจ การงาน การซื้อขายในชีวิตประจำวัน รวมทั้งในการประชุมปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการ ผู้พูด

มีความจริงจังกน้อยกว่าในวงนลีลาเป็นทางการ แต่ก็มากกว่าในวงนลีลาเป็นกันเอง ลักษณะด้านภาษาของวงนลีลาหรือมีโครงสร้างที่หลวมกว่าและไม่สมบูรณ์ตามกฎไวยากรณ์ มีการละคำ เช่น ละประธานของประโยค มีการใช้คำภาษาต่างประเทศ และประโยคซับซ้อนน้อยกว่า

4. Casual style วงนลีลาเป็นกันเอง เป็นรูปแบบของภาษาที่ใช้พูดในโอกาสที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีพิธีรีตอง เช่น ที่งานเลี้ยง โรงอาหาร สนามเด็กเล่น เป็นต้น ใช้พูดกับบุคคลที่เท่าเทียมกัน หรือที่คุ้นเคยพอสมควร ผู้พูดจะรู้สึกสบาย ๆ ไม่ต้องเครียด ลักษณะของภาษา มีข้อสังเกตได้คือ มีการออกเสียงไม่ชัดเจน มีการกร่อนคำ หรือใช้คำย่อ มีการใช้สแลง และคำลงท้าย รูปประโยคไม่ซับซ้อน และมีการละประธานมากกว่าในวงนลีลาหรือ

5. Intimate style วงนลีลาสนิทสนม คือรูปแบบการใช้ภาษาที่ใช้พูดเฉพาะกับคนที่สนิทที่สุด เช่น บุคคลในครอบครัว ระหว่างพี่น้อง สามีภรรยา ใช้พูดเรื่องส่วนตัว หรือเรื่องที่อยู่กันอย่างดี ในคู่สนทนา ลักษณะของภาษาอาจแยกจากวงนลีลาเป็นกันเองได้ยาก แต่อาจสังเกตได้จากการกร่อนของคำและประโยคมีมากกว่ามีการใช้คำย่อ คำเฉพาะกลุ่ม หรือคำสบถสาบานมาก

ราชาศัพท์

ราชาศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่คนสามัญใช้เมื่อพูดถึง หรือ พูดกับพระเจ้าแผ่นดิน และ พระบรมวงศานุวงศ์ เนื่องจากในวัฒนธรรมไทย เมื่อคนทั่วไปกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระองค์เจ้า เจ้าฟ้า และหม่อมเจ้า เขาจะต้องเปลี่ยนภาษาธรรมดาเป็นภาษาที่ต่างออกไป ภาษาที่มีรูปแบบต่างออกไปเมื่อใช้ในกรณีเฉพาะนี้ คือทำเนียบภาษานั้นเอง ดังนั้นราชาศัพท์จึงถือได้ว่าเป็นทำเนียบภาษาหนึ่งของภาษาไทย เป็นทำเนียบภาษาที่ใช้วงนลีลาตายตัว

นักวิชาการบางท่านใช้คำว่า ราชาศัพท์ ในความหมายที่กว้างกว่าที่กล่าวข้างต้น คือหมายถึงศัพท์ที่ใช้กับพระเจ้าแผ่นดิน เจ้านาย เชื้อพระวงศ์ และรวมไปถึงคำสุภาพต่างๆ ไปที่ใช้แทนคำศัพท์สามัญที่ฟังดูไม่เสนาะหูอีกด้วย ทั้งนี้คงเป็นเพราะแรกเริ่มทีเดียว คนสามัญต้องเปลี่ยนคำสามัญเป็นคำที่สุภาพมากขึ้นเมื่อกราบบังคมทูลหรือกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ ต่อมาคำสุภาพเหล่านั้นแพร่หลายขึ้นจึงใช้เมื่อคนสามัญพูดกันเองด้วย โดยเฉพาะในสถานการณ์เป็นทางการ ดังนั้นในหนังสือหรือตำราที่เกี่ยวกับราชาศัพท์ เรามักสังเกตได้ว่าส่วนหนึ่งของเนื้อหาจะเกี่ยวกับ “ภาษาสุภาพ” ซึ่งเป็นรายการคำที่ใช้แทน “คำสามัญ”

ที่มา อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ภาษาในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.